

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Een man van buitengewoon formaat

Jurriaans-Helle, G.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

APm: Allard Pierson mededelingen

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jurriaans-Helle, G. (2018). Een man van buitengewoon formaat. *APm: Allard Pierson mededelingen*, 118/119, 22-23.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Een man van buitengewoon formaat

Geralda Jurriaans-Helle

Hoewel Jaap Hemelrijk zich binnen de archeologie met veel onderwerpen heeft beziggehouden, is zijn naam wereldwijd toch vooral verbonden met het onderzoek naar Caeretaanse hydriae. Hij schreef er in 1956 zijn proefschrift over, in 1984 kwam het veelomvattende standaardwerk *Caeretan Hydriae* uit en in 2009 publiceerde hij nieuwe vondsten en zijn laatste bevindingen.

Caeretaanse hydriae zijn aardewerken waterkruiken en danken hun naam aan de plaats waar ze zijn gemaakt, Caere, het moderne Cerveteri in Etrurië. Er zijn ongeveer 40 exemplaren en fragmenten bewaard gebleven – waaronder één in het Allard Pierson Museum – die door Hemelrijk allemaal zijn toegeschreven aan twee

schilders, die hij de Eagle Painter en de Busiris Painter heeft genoemd. Oorspronkelijk uit Oost-Griekenland afkomstig, zijn deze schilders rond 530 voor Christus, vermoedelijk op de vlucht voor de oprukkende Perzen, in Midden-Italië beland, wellicht in Pyrgi, een belangrijke havenplaats bij Caere.

EEN UITZONDERLIJKE MAN

Op de voorzijde van de Caeretaanse hydria in Amsterdam is een grote naakte man met lang haar afgebeeld die twee steigerende paarden aan teugels vasthoudt. Het paard rechts lijkt te buigen, maar het linker paard schudt opstandig met zijn hoofd (afb. 1). Op de achterzijde is een jachtscène afgebeeld: een jager achtervolgt een bok (afb. op p. 37). In dit artikel zal ik de afbeelding op de voorkant nader bekijken. Enerzijds omdat Hemelrijk opmerkt dat er veel discussie over is en dat hij daar niets aan toe te voegen heeft, en anderzijds omdat de uitzonderlijke man die twee paarden tegelijk in bedwang houdt, mij doet denken aan Jaap Hemelrijk zelf die op krachtige wijze leiding gaf aan zowel het Allard Pierson Museum als de Vakgroep Klassieke Archeologie.

'HORSE-TAMER'

De figuur, die door Hemelrijk de 'Horse-tamer' wordt genoemd, wordt ook op een andere Caeretaanse hydria gevonden.¹ In beide gevallen is de man naakt en heeft hij lang haar en geen baard. Op de andere vaas is de man groot, maar nog van menselijke proporties. Op onze hydria is de figuur van bovenmenselijk formaat. Hij is geknield afgebeeld, maar als hij rechtop zou staan, zou hij hoog boven de paarden uit torenen. Volgens Hemelrijk beeldt de Eagle Painter alleen goden, demonische en mythologische figuren in dergelijk groot formaat af, en ook de naaktheid en lange haren komen vrijwel alleen voor bij satyrs, centauren en de cycloop Polyphemos. Aangezien Herakles vaak wordt afgebeeld op de Caeretaanse hydriae, kan men denken aan Herakles met de vleesetende paarden van de Thracische koning Diomedes. Maar omdat deze held op alle andere hydriae met kort haar en baard en vrijwel altijd gekleed is afgebeeld, sluit Hemelrijk dat uit.

Afb. 1
'Horse-tamer': een reusachtige man houdt twee steigerende paarden vast. Caeretaanse hydria, aardewerk, h. 44,5 cm, grootste diam. 38,5 cm, inhoud 11-12 liter, Etrurië, Eagle Painter, ca. 515 v. Chr. De vaas, die oorspronkelijk door toegevoegde rode en witte verf kleuriger was dan nu, is gerestaureerd en aangevuld, waarbij zowel de hals als de voet iets te hoog zijn uitgevallen. APM 1346

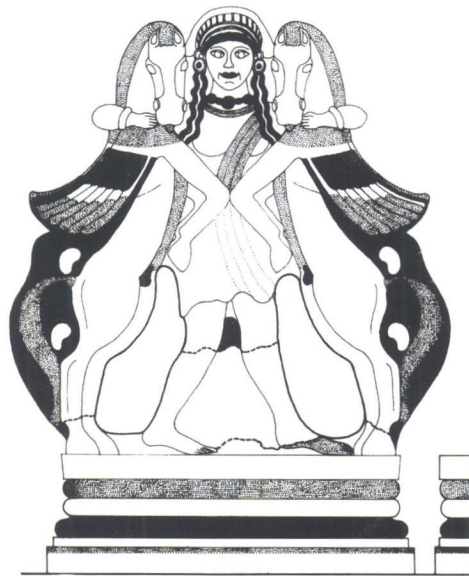
HEERSER EN HEERSERES DER DIEREN

Een menselijke figuur die twee dieren vasthoudt, is een zeer oud motief dat de heerschappij van de mens over de natuur weergeeft.² In het Nabije Oosten komt deze figuur vanaf het 3de millennium voor Christus voor in zowel vrouwelijke als mannelijke vorm. De dieren – leeuwen, maar ook stieren, herten en paarden – worden bij de nek of de achterpoten vastgehouden. In de Griekse wereld zien we op Myceens aardewerk uit de 14de-12de eeuw voor Christus een paar keer de afbeelding van een 'Horse-leader', een man die twee rustig staande paarden vasthoudt aan een lijn. Deze compositie wordt ook aangetroffen op Geometrisch aardewerk, het meest op vazen uit Argos, dat beroemd was om zijn paarden. Er zijn geen aanwijzingen dat hier een mythologische scène is afgebeeld. Het paard is voor de Grieken het dier dat bij uitstek is verbonden met aristocratische waarden en de afbeelding lijkt daaraan te refereren. Op Atheens aardewerk uit de 6de eeuw voor Christus komt de compositie – maar dan met steigerende paarden – slechts een paar keer voor. Driemaal draagt de man Skythische kledij. Ook hier zijn geen aanwijzingen voor een mythologische achtergrond en lijkt een paardenknecht te zijn afgebeeld behorend tot een volk dat beroemd was om zijn paarden. In Centraal-Italië worden al vroeg afbeeldingen gevonden van 'Horse-leaders'. Toen de Phoeniciërs daar arriveerden in de 9de eeuw voor Christus, brachten zij hun goden mee, onder wie Astarte die ook wel als *potnia theron*, de Meesteres der dieren, werd afgebeeld. Daarna komen ook afbeeldingen voor van paarden die door een Meesteres of Meester der dieren bij hun nek worden vastgehouden.

PYRGI

Het groeiende contact met de Grieken vanaf circa 800 voor Christus had een duidelijke weerslag op de Etruskische godenwereld en het belang van de *potnia theron* werd minder. In Pyrgi echter was zij in de late 6de eeuw voor Christus nog in volle glorie te zien in een nieuw heiligdom. Etruskische en Punische inscripties melden dat de monumentale tempel (circa 510 voor Christus) door de heerser van Caere, Thefarie Velianas, was opgericht voor de godin Uni/Astarte. Naast de tempel stond een langwerpige gebouw met 20 kleine kamertjes; langs de dakrand hiervan waren uitzonderlijke terracotta antefixen bevestigd. Twee van de in totaal zes verschillende typen stellen een Meesteres en een Meester der paarden voor. De vrouw die twee gevleugelde paarden bij de nek vasthoudt (afb. 2), wordt als Thesan, de dageraad, of de maangodin Catha geïnterpreteerd. Een andere mogelijkheid is dat zij Uni voorstelt, de Etruskische Hera, met twee van de paarden van Diomedes. Deze interpretatie hangt samen met haar mannelijke pendant van wie alleen drie exemplaren van zijn hoofd zijn teruggevonden. Omdat er echter veel fragmenten van gevleugelde paarden zijn gevonden én in Etrurië vaker de Meesteres en Meester der dieren als elkaars pendants voorkomen, neemt men aan dat ook

deze man door paarden werd geflankeerd. Omdat hij een leeuwenkap draagt, wordt hij als Herakles met de andere twee paarden van Diomedes geïnterpreteerd, in oosterse trant afgebeeld als een Meester der paarden, zoals ook Uni is weergegeven met de iconografie van Astarte als Meesteres der dieren. In Pyrgi leefden Phoeniciërs, Etrusken en Grieken, en het is goed voor te stellen dat godheden met verwante betekenissen iconografisch met elkaar versmolten.

MEESTER DER PAARDEN?

Wie is nu de Horse-tamer op onze hydria? De vaas wordt door Hemelrijk gedateerd rond 515 voor Christus, de tijd dat het heiligdom in Pyrgi werd aangelegd. Het is goed mogelijk dat de schilder die al sinds zijn jeugd in Oost-Griekenland bekend kan zijn geweest met zowel de Griekse, aristocratische 'Horse-leader' als de meer oosterse Meester en Meesteres der dieren, dagelijks langs de bouwplaats liep en daar de antefixen zag met zijn favoriete held Herakles afgebeeld als Meester der paarden. Het is verleidelijk om je voor te stellen dat de man door de antefixen werd geïnspireerd om op onze vaas de 'Horse-leader', een man met rustig staande paarden, te transformeren tot een 'Horse-tamer' en Meester der paarden, een bovenmenselijke figuur die steigerende paarden in bedwang houdt. Naar mijn mening wijzen de naaktheid en lange haren er echter op dat hij niet zover ging om er ook een Herakles van te maken.

LITERATUUR

- D.B. Counts & B. Arnold (eds.), *The Master of Animals in old world iconography* (Budapest 2010).
 J.H. Crowel, Another Mycenaean Horse-Leader? *BSA* 86 (1991) 65-68.
 J.M. Hemelrijk, *De Caeretaanse Hydriae*. (diss. Amsterdam 1956).
 J.M. Hemelrijk, *Caeretan Hydriae*. *Kerameus* Band 5. (Mainz 1984).
 J.M. Hemelrijk, *More about Caeretan Hydriae*. *Addenda et Clarificanda*. *Allard Pierson Series*, vol. 17 (Amsterdam 2009).
 J.M. Hemelrijk, 'Caeretan Hydria', in: *CVA Amsterdam* 6 (2009) p. 63-72, Pls. 339-344.
 A. Neppi Modona & F. Prayon (eds), *Akten des Kolloquiums zum Thema Die Göttin von Pyrgi* (Tübingen, 16-17 Januar 1979) (Firenze 1981).

Afb. 2

Meesteres der paarden.
 Reconstructie van antefix uit heiligdom in Pyrgi.
 (naar: Neppi Modona & Prayon, Pl. XVII)

NOTEN

1. APM 1346, *Caeretan Hydriae*, nr.19; Dunedin (Nieuw Zeeland), Otago Museum F53.61 (*idem* nr. 26). Zie Hemelrijk 1984, p. 128.
2. Mijn dank gaat uit naar Joost Crowel voor zijn verwijzingen betreffende de 'Horse-leader', en naar Niels Steensma voor zijn enthousiaste hulp bij mijn onderzoek naar de antefixen van Pyrgi.